

Mörri ja möykyt

– suojelun vaikeudesta

Ruotsalainen kreivi, taidemaalari Louis Sparre vaikutti suomalaisessa kulttuurielämässä 1800–1900-lukujen vaihteessa. Hän perusti huonekalutehtaan ja ohjasi maan ensimmäisen näytelmäelokuvan. 1898 hän julkaisi kuvauksen Vanhasta Porvoosta. Nousi liike puolustamaan keskiaikaista kaupunkirakennetta ”regleeraus”- eli ruutukaavoitusuhkaa vastaan.

Suomi modernisoitui myöhään ja äkisti. Kaupunkipalot pitivät rakennuskannan nuorena. Niukkuuden vuoksi kivitaloja rakennettiin vähän eikä niitä noin vain purettu. Vaurastumisen myötä paine vähänkin vanhemmaa rakennuskantaa kohtaan kasvoi.

”Yhtälailla kuin luontoa on myös menneiden polvien arvokkaita töitä kohdeltava kunnioittaen ja suojelevasti. [...] vaatimattomillakin rakennuksilla voi [...] ajan patinan luontoon sulattamina ja tottumuksessa maisemaan kuuluvina olla suuria kauneusarvoja.”

Näin kirjoitti Otto-I. Meurman klasiksissaan *Asemakaavaoppi* (1947). Meurmanilaisen kaavoittamisen vaikutuksista tai ristiriidoista voidaan kiistellä. Yhtä kaikki hän painotti sekä luonnon/maiseman että rakennuskulttuurin/-ympäristön suojelua kaavoituksessa ja uudisrakentamisessa niin voimakkaasti, ettei vastaavaa ole sen koommin koettu. Suojelun sfäärit erkaantuivat, kunnes taas viime aikoina on nähty merkkejä kokonaisemmasta otteesta.

Asemakaavalaki (1932) antoi mahdollisuuden julistaa historiallisesti merkittävä aluekokonaisuus vanhaksi kaupunginosaksi, joka vaati omat yksityiskohtaiset rakennustapaohjeensa. Ensimmäisenä suojeltiin Vanha Porvo 1933. Saman lain nojalla toimitettiin 50-luvulla Helsingissä (Senaatintori/

Kauppatori) ja Tammisaassa, myöhemmin Turussa (Luostarimäki), Loivissa ja Raumalla.

Suojelutyö sai pontta 1931 Ateenan konferenssista. Vastustettiin rekonstruktioita ja korostettiin kunnosapidon ja eri rakennusvaiheiden kunnioitusta. Sodan jälkeen perustettiin kansainvälinen museoliitto. 60-luvulla aloitti ICOMOS, Rakennusmuistomerkkien ja historiallisten alueiden kansainvälinen neuvosto. Unescon maailmanperintösopimus vahvistettiin 1975. ’Suojaelu’ määriteltiin historiallisten tai perinteisten alueiden ja niiden ympäristöjen säilyttämisen, korjaamisen, entistämisen, ylläpitämisen ja elävöittämisen kokonaisuudeksi.

Suomessa laadittiin uusia lakeja, mutta niillä ohjattiin lähinnä kaupunkikasvua ja turvattiin vain yksittäisiä arvoraakennuksia. 60-luvulla turmelui monen kaupungin ja kirkonkylän rakenne. Sitten paikakuntien samanlaistuminen on jatkunut rakentajien ja rakennuttajien yhteisvoimin, kuten maisemankin tasoittaminen, josta Meurman erityisesti varoitteli.

Kohu nousi 1967 Kämp-ravintolan talosta. Kulttuurilehti *Ajankohta* julkaisi mustan listan niistä Helsingin valtuutetuista, jotka sallivat legendaarisen taiteilijakapakan purkamisen. Tontin omistaja, Kansallis-Osakepankki, rakennutti tilalle uuden kompleksin, jonka fasadi jäljitteli vanhaa julkisivua.

Vähitellen päästiin Porvoon ja Rauman tapaan laajempien kokonaisuusien säilyttämiseen. 60-luvun lopulta lähtien keskeisiä suojelutapauksia olivat Helsingin Puu-Käpylä, Valtila ja Ruoholahden villat, Porin Reposaari ja V kaupunginosa sekä Turun Port Arthur. Kivikaupunkia saatiin vaalituksi vain kanta-Helsingissä. Sosiaalipoliittiset näkökohdat alkoivat korostua suojelussa, joka ulottui nyt myös teolliseen rakennuskantaan.

Tampereen Verkatehtaan purkaminen KHO:n siunauksella 70-luvun lopussa muistetaan dramaattisena esimerkkinä suojelun epäonnistumisesta.

Kun 1974 valmistui rakennussuojelukomitean mietintö, *Arkkitehti* laski liikkeelle teemanumeron. Jussi Vepsäläisen suulla pahoiteltiin, että ”aihe saattaa jo kyllästyttää, onhan se ollut viime vuosien keskeisimpiä puheenaiheita”. Voitiin silti kiittää Helsingin päätöstä ostaa ”ensimmäinen kerran tietoisesti kulttuurihistorialliset rakennukset”. Näin pelastuivat kaupungin vanhimmat puurakennukset Kristianinkadulla.

Mutta Mikko Mansikan sanoin ”vanha rakennuskanta katoaa [...] kuin terveet hampaat keripukkipotilaan suusta”. Hän kaipasi ”viileää, asiallista keskustelua”, suojelun kytkemistä ”yhdyskunnan kehittämistavoitteisiin yhtenä ympäristöpoliittisena näkökohtana”. Markku Lankinen totesi, että purkajien ehdoilla eletessä suojelukeskustelu oli useimmiten lähinnä ”epämääräistä poliittista irvailua”.

Vilhelm Helander ja Mikael Sundman – joiden *Kenen Helsinki. Raportti kantakaupungista* (1970) oli lujittanut suojelutietoisuutta – toivat teemaan Leningradin terveiset. Siellä keskustan kivikortteleita uusittiin elementtitekniikan avulla ”turhankin kovakouraisesti”. Tästä huolimatta ”70–100 vuoden tähtämällä” tehty kohennushanke tarjosi vaihtoehdon deurbanisoituville läntisille metropoleille, joissa ydinkeskusta näivettyi, reunat slummiutuivat ja ylittehdokkuus jylläsi. Suomessa OPM:n vastuu ei yhtynyt valtuuksiin eikä kaavoitus- ja rakennusviranomaisten valtuudet sisältäneet vastaavaa vastuuta: ”lukkiintunut tilanne on laukaistava”.

Maija Kairamo intoili sosialististen maiden ”esteettömästä” suunnittelutilanteesta kapitalistisen anarkian ja yksityisomistuksen tultua poistetuksi. Osuvasti hän lohkaisi, että läntisten arkkitehtien mielestä yhteiskunnallisuus ylimalkaan voi tuntua ”oudolta ja ikävyyttävältä”, mistä syystä he halusivat ”antaa mielikuvituksen lentää ja kehittää utopioita”. Kairamolleen itäelämän laatu ja sen ”monipuolinen parantaminen” päihittivät ”länsimaisen ympäristön rappion”.

Muuta vastaavaa 70-lukulaista itä-länsi-kuvausta olisi työläs nielais- ta, mutta rakennetun ympäristön säily- miselle reaaliosialismi oli paikoin suo- tuista. Syy oli tosin suurin piirtein täs- mälleen päinvastainen kuin Helander ja Sundman kirjoittivat: ”Neuvostoliit- tolle ominainen suunnittelun ja toteu- tuksen välinen vuorovaikutus toimii ilmeisen tehokkaasti”.

Sosialisoinnin pelosta huolimat-

vanhentunut Hannu Tapani Klamin analyysi kirjassa *Turun tauti* (1982). Siinä kunnan ”toiminta-ajatuksiksi” kiteytyi yksisilmäisyys: verotulo- jen kasvatusta houkuttelemalla yrityksiä avaintahoille edullisin kaava- ja raken- nuttamisratkaisuin. Turun kaupun- ginkirjaston uudisrakennushanke on- kin vastikään vaatinut muiden muas- sa filosofi Olli Lagerspetzin mielipide- vaikuttamista, jottei enää vuonna 2003

kaan. Kaarin Taipaleen *HS*-kolumnis- sa puhuttiin nimiä mainitsematta fak- tan ja fiktion sekoittumisesta, joka ”ra- kennussuojelussa [...] on kohtalokas- ta”. Museoviraston puolesta ajatuksen ampui alas Maire Mattinen.

Roos, joka oli 1987 kannatta- nut huvilarekonstruktiota Meilah- teen vanhan tyylin ja tontin omista- jan edun nimissä, tyrmäsi Mattisen ”nykyiset tieteelliset” restaurointipe-

Kuva Juho Leikas

ta suojeleujattelu valtasi alaa. Uusi rakennussuojelulaki (1985) alkoi joh- taa yksityiskohtaisempiin toimenpide- esityksiin. Talonvaltauksilla aloittanut Oranssi ry. näytti suuntaa uuteen kansalaisyhteisöaktivismiin. YVA-laki (1994) vel- voitti myös rakennetun ympäristön huomioimiseen. Maankäyttö- ja raken- nuslaki astui voimaan 2000. Nykyään painotetaan kaupunkikuvaa tai mai- semaa, (yhä uudempien) rakennusten käyttöarvoa ja tapauskohtaista suoje- lutarvetta.

Kovin paljon ei kuitenkaan ole

tuhottaisi vanhaa rakennuskantaa kau- pungin ’kehittämisen’ nimissä.

Paikalliskiistoja on käyty ja käyn- nissä kaikkialla. Keskustelu suojelepe- riaatteista on jäänyt vaatimattomaksi. Laajemmassa julkisuudessa on lä- hinnä seurattu, kuinka J. P. Roos on vuosikymmenten mittaan toistuvasti kyseenalaistanut yleiseksi ideologiaksi katsomansa. Päädebatti käytiin alku- vuonna 1991, kun arkkitehdit Aman- da Eskola ja Tuula Rauma ehdottivat teatterin rakentamista Kaisaniemeen Engelin vanhojen suunnitelmien mu-

riaatteen”. Vanhentuneita olivat Roo- sin mukaan niin 60-luvun Venetsi- an julistus kuin 70-luvun Henrik Li- liuksen käsitykset, jotka istuivat kyllä verraten hyvin säilyneisiin kohteisiin. Hyvin huonokuntoisten tai kokonaan tuhoutuneiden arvotalojen puolesta ei alan väki puhunut.

Riitta Nikula vaati Roosia tilille. Milloin rakentaminen lakkasi olemas- ta arvokasta, Nikula kysyi. Roos vas- tasi: 20-luvulla, ”(eräin huomattavin poikkeuksin)”. Nikulan vaatimukset materiaaliin ja rakennustapoihin ulot-

tuvasta aitoudesta Roos hylkäsi toteamalla, ettei vanhassa kirjassakaan olennaista ole painotekniikka. Nikula kertoi, että nuori polvi kantaa huolta jo 60-luvun ”selkeän arkkitehtuurin” suojelemisesta: ”Jokainen rakennettu ympäristö on yhteisönsä historian tarkin näköismuotokuva.”

Ammattipiireissä eniten päänvaivaa on aiheuttanut käsite ’arvo’. Suojelukohteiden luettelointi on hankaloitunut filosofisten ongelmien puristuksessa. Paha mainittiin jo Meurmanin hahmotuksessa: hän viittasi yhtäältä ajankuluun arvoa lisäävänä tekijänä, toisaalta nykyihmisten velvoitukseen ”panna arvoa” paitsi omalle myös menneiden polvien työlle. Meurman toteasi luonnon ”sisältävän moninaisuudessaan suurempia kauneusarvoja kuin mitä ihminen pystyy luomaan. Sen sijaan ihminen voi harkitsemattomalla toiminnalla yhdessä hetkessä pyyhkäistä ne olemattomiin.” Kun toisaalta rakennetaan ”luontoon soveltuvalta tavalla, [...] rakennuksesta voi muodostua lisäarvo maisemalle”.

Tästä on edetty siten, että piirtääpä suomalainen kaavoittaja tai arkkitehti mitä ja miten hyvänsä, hän esiintyy mielellään luonnonystävänä. Tuolle ’mille hyvänsä’ saatiin yhdessä katkelmassa Meurmanin tuomio ja siunaus: ”[ympäristöön ”mukaan-
nuttamisen” vaateella] ei suinkaan tarkoiteta, että uuden rakennuksen tulisi tyyllillisesti matkia vanhoja naapureitaan. Se olisi yhtä luonnotonta kuin vaatia sen asukkaita pukeutumaan vanhan-aikaisiin pukuihin, mutta koh-
tuullista on, että uuden rakennuksen tulee hengeltään sopia ympäristöönsä.”